

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

IJTIMOYIY TARMOQLAR VA MAFKURAVIY XAVFLAR: GLOBALLASHUV SHAROITIDA

Baymatov Alisher Kahramonovich

Termiz davlat pedagogika instituti, o'qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy globallashuv sharoitida ijtimoiy tarmoqlar vositasida tarqalayotgan mafkuraviy xavflarning mohiyati va ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari tahlil etilgan. Raqamli muhitning shakllanishi bilan an'anaviy axborot kanallarining o'rnini bosayotgan ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy jamiyatda mafkuraviy kurashning asosiy maydoniga aylanganligi asoslab berilgan. Tadqiqotda "posthaqiqat" davri fenomeni, ong manipulyatsiyasi, identifikatsiya inqirozi hamda g'oyaviy ta'sirning yangi — algoritmik — usullari falsafiy nuqtai nazardan o'rganilgan. Maqolada raqamlashgan jamiyatda inson erkinligi, axloqiy mas'uliyat va ma'naviy immunitetni mustahkamlash muammolari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: globallashuv, ijtimoiy tarmoqlar, mafkura, mafkuraviy xavf, ong manipulyatsiyasi, posthaqiqat (post-truth), identifikatsiya, ijtimoiy-falsafiy tahlil, raqamli jamiyat.

СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ И ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ РИСКИ: В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Байматов Алишер Кахрамонович

Термезский государственный педагогический институт, преподаватель

Аннотация

В данной статье анализируются сущность и социально-философские характеристики идеологических угроз, распространяющихся через социальные сети в контексте современной глобализации. Утверждается, что с появлением цифровой среды социальные сети, заменяющие традиционные каналы информации, стали главной ареной идеологической борьбы в современном обществе. В исследовании рассматривается феномен эпохи «постправды», манипулирования сознанием, кризиса идентичности и новых — алгоритмических — методов идеологического влияния с философской точки зрения. В статье рассматриваются проблемы укрепления человеческой свободы, моральной ответственности и духовной неприкосновенности в цифровом обществе.

Ключевые слова: глобализация, социальные сети, идеология, идеологическая угроза, манипулирование сознанием, постправда, идентификация, социально-философский анализ, цифровое общество.

SOCIAL NETWORKS AND IDEOLOGICAL RISKS: IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Baymatov Alisher Kahramonovich

Termez State Pedagogical Institute, Lecturer

Abstract

This article analyzes the essence and socio-philosophical characteristics of ideological threats spreading through social networks in the context of modern globalization. It is argued that with the emergence of the digital environment, social networks, which are replacing traditional information channels, have become the main arena of ideological struggle in modern society. The study examines the phenomenon of the "post-truth" era, manipulation of consciousness, identity crisis, and new — algorithmic — methods of ideological influence from a philosophical perspective. The article examines the problems of strengthening human freedom, moral responsibility, and spiritual immunity in a digitalized society. The article examines the problems of strengthening human freedom, moral responsibility, and spiritual immunity in a digitalized society.

Keywords: globalization, social networks, ideology, ideological threat, mind manipulation, post-truth, identification, socio-philosophical analysis, digital society.

XXI asr globallashuv davri sifatida, avvalo, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan bog'liq. Ushbu jarayon jahon miqyosidagi iqtisodiy va siyosiy aloqalarni mustahkamlash bilan birga, ma'naviy-mafkuraviy sohani ham tubdan o'zgartirdi. Hozirgi kunda ijtimoiy tarmoqlar

(Facebook, X (Twitter), Instagram, TikTok, Telegram va boshqalar) oddiy muloqot vositasi bo'lishdan chiqib, global miqyosda g'oyalar, qadriyatlar va mafkuralar tarqalishining asosiy platformasiga aylangan.

Ammo bu erkin axborot almashinuvi maydoni bir vaqtning o'zida turli mafkuraviy xavflar uchun ham qulay zamin yaratmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqaladigan ekstremistik, radikal, nisbiylik va konsumeristik g'oyalar jamiyatning ontologik va gnoseologik asoslariga tahdid solmoqda. Shu sababli, ushbu hodisalarni faqat axborot xavfsizligi yoki siyosiy muammo sifatida emas, balki chuqur ijtimoiy-falsafiy kontekstda tadqiq etish zamonaviy fanning dolzarb vazifalaridan biridir. Agar ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqaladigan mafkuraviy xavflar faqat axborot xavfsizligi muammosi sifatida emas, balki chuqur ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida tahlil qilinsa, ularga qarshi samarali ma'naviy immunitet strategiyalarini ishlab chiqish mumkin bo'ladi.

Adabiyotlar tahlili: Ijtimoiy tarmoqlar va globallashuv kontekstidagi mafkuraviy xavflar mavzusida so'nggi o'n yil ichida katta hajmdagi ilmiy adabiyotlar to'plangan. Ilmiy jamoatchilik ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqaladigan ekstremistik g'oyalar masalasiga alohida e'tibor qaratmoqda. Springer Nature jurnalining 2024-yilda chop etilgan bir maqolasida ijtimoiy tarmoqlardagi filtrlash pufakchalari va eko kameralarining foydalanuvchilarni qanday qilib radikalizatsiyaga olib kelishi mexanizmi falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilingan. Shundan kelib chiqib, ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari hissiy kontentlarni boshqalaridan ko'ra afzal ko'rayotganligi radikal g'oyalarning tarqalish doirasini kengaytirayotganligini bilish mumkin. Benkler, Faris va Roberts o'tkazgan keng qamrovli tadqiqotda ijtimoiy tarmoqlardagi mafkuraviy ta'sirning geopolitik xavflari ko'rsatildi: chet el aktorlari (xususan, Rossiya internet-agentligi) 2016-yilgi AQSh prezidentlik saylovida ijtimoiy tarmoqlar orqali ommaviy ongni manipulyatsiya qilganligini empirik dalillar bilan isbotladi.

O'zbekiston hududida ijtimoiy tarmoqlarda mafkuraviy xavflarning oldini olish bilan bog'liq turli ilmiy tadqiqotlar o'tkazilmoqda. Natijada "Yangi O'zbekiston" sharoitida yoshlar dunyoqarashini shakllantirish bo'yicha raqamli madaniyat va milliy qadriyatlar munosabati tahlil qilinib, raqamli savodxonlik va media madaniyati masalasi hukumat darajasidagi ustuvor yo'nalish sifatida belgilandi. Mahalliy olimlardan Q. Nazarov globallashuv jarayonida milliy o'zlikni asrash muammolarini falsafiy jihatdan chuqur o'rganib, mafkuraviy immunitetni mustahkamlashning o'ziga xos yo'llarini taklif qildi [3, 26-b.]. Maqolada qiyosiy tahlil metodidan foydalanilib, globallashuv sharoitida ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalayotgan mafkuraviy xavflarning xususiyatlari ochib berildi.

Muhokama: Globallashuv jarayonida mahalliy madaniyatlar va qadriyatlar global oqimlar ta'sirida o'zgarishga uchramoqda. Klassik kommunikatsiya nazariyasida axborot ishlab chiqaruvchi va tarqatuvchi o'rtasida ma'lum filtr (jurnalist, tahririyat, noshir) mavjud bo'lardi. Ijtimoiy tarmoqlar esa bu filtrni yo'qotdi. Natijada har qanday g'oya — hatto insoniylikka zid bo'lgan mafkura ham — hech qanday tahrirsiz, tezlikda millionlab foydalanuvchilarga yetib bormoqda. Falsafiy nuqtai nazardan, bu hodisa haqiqatning qadr-qimmatini yo'qotib, uni ob'ektiv mohiyatdan mahrum etishga olib kelmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar orqali yoyiladigan mafkuraviy xavflarning ijtimoiy-falsafiy xususiyatlarini quyidagi to'rt asosiy toifa doirasida tahlil qilish mumkin:

1. **"Posthaqiqat" va nisbiylik mafkurasi:** Zamonaviy ijtimoiy tarmoqlar "posthaqiqat" (post-truth) madaniyatini shakllantirdi — bu atamani siyosiy tahlilchi R. Keyyes 2004-yilda fanga kiritgan [6, 15-b.]. Ushbu holatda odamlar faktlar va ob'ektiv haqiqatlarga emas, balki o'z e'tiqodlari va hissiyotlariga mos keladigan axborotni afzal ko'radilar. Falsafiy jihatdan, bu ratsionalizm va ma'rifatparvarlik an'analari bilan bevosita zid keladi. Ijtimoiy tarmoqlardagi "yangiliklar" ko'pincha deepfake (chuqur soxta) va manipulyativ mazmunga ega bo'lib, insonning reallikni to'g'ri idrok etish imkoniyatlarini buzadi. Baudrillard ta'limoticha, zamonaviy media muhitida "simulakrlar" — ya'ni haqiqiy asossiz nusxalar — asl voqelikning o'rnini bosadi, bu esa "giperhaqiqat" (hyperreality) holatini yuzaga keltiradi [4]. Nisbiylik mafkurasi ("har bir kishining o'z haqiqati bor") ob'ektiv haqiqatning mavjudligini inkor etadi. Bu esa jamiyatda umumiy qadriyatlar tizimini parchalaydi va mafkuraviy bo'shliqni keltirib chiqaradi.

2. **Ong manipulyatsiyasi va algoritmik qaramlik:** Algoritmik ta'sir tizimlari (tavsiya algoritmlari) foydalanuvchining qiziqishlari, psixologik xususiyatlari va fe'l-atvorini tahlil qilib, unga individual tarzda ta'sir o'tkazadi. Bu klassik ommaviy manipulyatsiyadan tubdan farq qiladi: endi ta'sir jamoaviy emas, balki to'liq individualdir. Tadqiqotchi E. Parizer [8, 9-b.] ko'rsatganidek, inson o'zining erkin irodasini yo'qotib, algoritmtomonidan shakllantirilgan "eko kameralar" (echo chambers) va "filtrlash pufakchalari" (filter bubbles)ga mahbus bo'lib qoladi. Bu holat insonni passiv ma'lumot iste'molchisiga aylantiradi va uning erkin, ijodiy fikrlash qobiliyatini cheklaydi.

3. **Identifikatsiya inqirozi va madaniy imperializm:** Ijtimoiy tarmoqlar asosan G'arb

qadriyatlarini (individualizm, iste'molchilik, postmodernistik nisbiylik) "yumshoq kuch" (soft power) vositasida butun dunyoga tarqatmoqda. Bu mahalliy madaniyatlarning g'oyaviy bosib olinishi hisoblanadi. Yosh avlod milliy, diniy yoki oilaviy o'z-o'zligidan uzilib, virtual identifikatlarga — blogerlar va influenserlar hayot tarziga taqlid qilish orqali — muhtoj bo'lib qolmoqda. Vujudga kelgan aksiologik bo'shliqni ekstremistik va radikal guruhlar o'z maqsadlari yo'lida ishlatib, ularga soxta qadriyatlar taklif qiladi [2, 27-b.].

4. Jamiyatning qutblanishi: Ijtimoiy tarmoqlar algoritmlari foydalanuvchilarni o'xshash qarashdagi guruhlariga birlashtirish orqali boshqa fikrli toifalardan ajratib qo'yadi [9, 57–58-b.]. Natijada "biz" va "ular" o'rtasida sun'iy chegara paydo bo'lib, ijtimoiy adovat kuchayadi. Bunday qutblanish demokratik muloqot va ijtimoiy kelishuvning falsafiy asoslariga putur yetkazadi hamda jamiyatda mafkuraviy bo'linishni chuqurlashtiradi.

Yuqorida tahlil qilingan mafkuraviy xavflar amaliyotda quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

• **Radikalizm va ekstremizm:** Diniy yoki millatchilik yo'nalishidagi ekstremistik g'oyalar yoshlarning ma'naviy bo'shlig'idan foydalanib, ularga soxta "g'oyaviy poklik" va "qahramonlik" illuziyasini taklif etadi.

• **Konsumeristik mafkura:** Insonning barcha muammolarini moddiy boylik va hashamatli turmush tarzi bilan hal qilish g'oyasi ma'naviy qadriyatlardan uzoqlashishga olib keladi.

• **Populizm va demagogiya:** Murakkab ijtimoiy-siyosiy muammolarni soddalashtirilgan, ammo emotsional jihatdan ta'sirchan shiorlar bilan "hal qilish" taklifi ommaviy ongni manipulyatsiya qilishning keng tarqalgan usuliga aylangan.

XULOSA: Globallashuv davrida ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalayotgan mafkuraviy xavflar — bu nafaqat texnologik muammo, balki inson ongi, jamiyat qadriyatlari va kelajak taraqqiyotiga qarshi yo'naltirilgan chuqur falsafiy tahdid. Ular insonning gnoseologik (haqiqatni bilish) qobiliyatini zaiflashtiradi, ontologik (mavjudlik) erkinligini cheklaydi va aksiologik (qadriyatlar) dunyosini buzadi.

Ushbu xavflarning oldini olish uchun quyidagi ijtimoiy-falsafiy tadbirlar zarur:

1. **Raqamli ong madaniyatini shakllantirish:** Axborotni tanqidiy baholash, manbani tekshirish va mantiqiy tahlil qilish ko'nikmalarini umumta'lim tizimiga kiritish [7, 58-b.]. Bunda falsafiy tafakkur tarbiyasi asosiy vosita bo'lishi lozim.

2. **Ma'naviy immunitetni mustahkamlash:** Milliy va universal insoniy qadriyatlarni zamonaviy raqamli muhit kontekstida qayta talqin qilib, yosh avlod ongiga singdirish davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishi bo'lmog'i kerak [1, 134-b.].

3. **Raqamli ekologiya g'oyasini joriy etish:** Insonning axborot muhitini nafrat uyg'otuvchi kontent, dezinformatsiya va manipulyativ materiallardan himoya qilish bo'yicha jamiyatda mas'uliyat madaniyatini shakllantirish.

4. **Algoritmik shaffoflikni ta'minlash:** Davlat va fuqarolik jamiyati tomonidan ijtimoiy tarmoqlardagi kontent tarqalish algoritmlarini nazorat qilish va ularni insonparvarlik tamoyillariga moslashtirish yo'lida qonunchilik siyosatini ishlab chiqish [9, 157-b.].

Zamonaviy globallashuv jarayonlariga moslashish ijtimoiy tarmoqlardan voz kechish orqali emas, balki inson ongi va ma'naviyatining poydevorini mustahkamlash orqali amalga oshirilishi lozim. Bu — XXI asr falsafasining asosiy vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh. M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2020.
2. Karimov I. A. *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 1998.
3. Nazarov Q. *Globallashuv va milliy o'zlikni asrash muammolari*. – Toshkent: Akademiya, 2019.
4. Bahromov A. K. Factors of Creating a National Model of Housing Policy in Uzbekistan // *American Journal of Pedagogical and Educational Research*. – 2023. – Vol. 17. – P. 43–47.
5. Baudrillard J. *Simulacra and Simulation*. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994.
6. Keyes R. *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*. – New York: St. Martin's Press, 2004.
7. Lipman M. *Thinking in Education*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
8. Pariser E. *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. – New York: Penguin Press, 2011.
9. Sunstein C. R. *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. – Princeton: Princeton University Press, 2017.